
Яўген Рагін

...дзесьці
яшчэ любяць і кахаюць...

Пабачыць Гандурас і памерці

З нізкі “Абыпрашотскі”

...Гэта хто там так адмыслова падміргвае з цемры безнадзейнасьці і безвыходнасьці? Шматабяцальна і вельмі інтымна. Хто так пасьміхаецца з-за трушчобных водбліскаў чырвонага ліхтара? Гэтак шчыра, цёпла і прыязна. Гасьцінна і шчодро развёўшы рукі для шчыльных любоўных абдымкаў. Пускаючы сьліну і ціха павіскваючы ад асалоды хуткіх, ледзь не гарманальных зносінаў... Хто гэта?.. Тутэйшая эканоміка!..

Тая яшчэ пачварына! Пасьміхаецца шырока, ледзь не па-амерыканску (чыз, цётка, чыз!), а зубы, як ні пнецца, чорныя, гнілыя – савецкія. І подых гэтка ж – смуродны і невыносны. Вось яна – зьверху, а мы пад ёй. Вельмі прымусовае сумяшчэньне несумяшчальнага пад агульнае пакрэхтваньне (хто ад асалоды, хто — ад агіды). Дэ Сад перакульваецца ў труне. Адна палёгка: ну не інцэст жа ўрэшце. І калі «кахае» нас нярод-

ная – ніякага кровазьмяшэння. Толькі сорам, з якім, даруй Бог, хутка звыкаешся.

Па першым загадзе гэтай істоты мы, зьбянтэжаныя і затлумленыя побытам, будзем на пяску і вырошчваем на камені, вельмі добраахвотна здаем уласныя грошы на ўзвядзенне лепшай, як нас запэўніваюць, на абсягах СНД бібліятэкі (хіба стане яна з-за гэтага нацыянальнай?), паспяваем дома і на суботніках, завіхаемся бяз стомы зранку да вечару (вучым, лечым, выхоўваем, пішам, малюем... насуперак усяму ня горш, чым у свеце), а атрымліваем за гэта ўсё меней і меней.

А нястомная цётка-дабрадзея, спрытна жанглюючы бізуном ды пернікам, з пагрозлівай добразычлівасьцю ўглядаецца ў шчыльныя шэрыя шэрагі: «Ну дык хто з вас, дзеткі, супраць?!»

А ніхто, даражэнькая! А ніхто, літасьцівая! Унураныя і маўклівыя, запалоханыя ўшчэнт і знямоглыя, гэта мы – твае незаконнанароджаныя пляменьнікі і пляменьніцы, назаўжды звыклыя дзеля мройлівага сённяшняга забывацца на высакароднае ўчарашняе ды абыходзіцца бяз ня менш мройлівага заўтрашняга і замест беларускага частавацца тутэйшым...

Даруйце, што вы кажаце, даражэнькая? Давайце яшчэ раз і вельмі дакументальна пацвердзім узаемную любоў?! Авохці Вам, цётка, ды калі ласка! Хоць сто разоў! А можна хутчэй? А можна проста сёння? Куды бегчы і дзе расьпісацца?..

111

Я хачу пабачыць Гандурас і пераканацца на ўласныя вочы, што там таксама ня ўсё як мае быць. Пад бадзёрыя і вясёлыя гукі тамтэйшага нацыянальнага гімну і радасныя ўсхліпы па-добраму ўзбуджаных хоць і несуайчыньнікаў, але паплечнікаў па жыцьцёвых пакутах і нявырашаных сацыяльна-эканамічных пытаннях няспешна сысьці з карабельнага трапу, удыхнуць прасоленае марское паветра, хутка і задаволена агледзець нязвычайны пальмавы пейзаж, стрымана прыняць іхнія экзатычныя кветкі ад іхніх нястрымных экзатычных дзяўчат, пакаштаваць, хаваючы агіду і кепскія зубы, іхні хлеб з іхняй сольлю і праехацца ўрэшце кавалькадай па зруйнаваных нападзубытых гістарычных завулках і тупіках.

Спыніцца на хвілю і глыбокадумна перакінуцца словам з тутэйшымі жабракамі-метысамі. Маўляў, ну як, калегі? Нацыянальнае пытаньне ня муляе? Амерыканцы не замінаюць? І яшчэ раз праз сьлёзы замілаваньня пераканацца, што й тут жабракам не па плячы патрабаваць — адно толькі прасіць...

І не забыцца заскочыць у Кангрэс з узаемакарыснай прапановай наладзіць неадкладна бартэрныя стасункі з перспектывай абмену нашай бульбы на іхнія бананы па маршруце «Пухавічы – Тэгусігальпа». І атрымаць неаспрэчную і катэгарычную адмову: ды пайшлі вы, бульбашы!

І абавязкова пабываць на іхняй агульнадзяржаўнай селектарнай нарадзе па пытаннях бязьлітаснай барацьбы з хранічна адсталымі ў капкаборніцтве па інтэнсіўным квадратна-гнездавым вырошчваньні кававых бабоў. І шчыра паспачуваць ахвярам. І зацята пазайздросьціць пераможцам з прычыны іх пастаяннай і афіцыйна дазволенай катэгарычнасьці і бескампраміснасьці ў зацятым змаганьні з самімі сабой. Паспрабаваць абмяняцца вопытам...

Што яшчэ? Прыцаніцца на мясцовых кірмашах. І ня ўразіцца. Суст-

рэцца ў вельмі неафіцыйнай абстаноўцы з мясцовым кіраўніцтвам і чынавенствам і пад нашае сала і іхні кактусавы чамяргес зазірнуць у вочы. І не знайсці розьніцы. Пацікавіцца з веданьнем справы аб стане людажэрства ў слаба разьвітых і мала забяспечаных рэгіёнах. Закахаць у сябе якую-небудзь метыску, а пасля жорстка і катэгарычна адмовіць: не-не, даражэнькая, нашыя – лепшыя...

Так! І абавязкова прыдбаць тамтэйшы сувенір – штосьці накшталт высушанага і прасоленага чэрапа якога-небудзь правадыра варожага племені...

Урэшце стаіцца ад усяго гэтага і вярнуцца на радзіму. І памерці гадоў праз пяцьдзсят без мітусьні і глыбокадумна. Шчасьліва і спакойна ад трывалага і на ўласныя вочы пацьверджанага пачуцьця: мы, менавіта вось такія — беларуска-тутэйшыя — у сьвеце не адзіныя!

111

Калі б я быў разумны, я, па-першае, дачытаў бы Біблію, па-другое, зрабіў з гэтага карысныя высновы і жыў спакойна і заможна, па-ранейшаму б працаваў у «ЛіМе», ня стаў бы Івана Іванавіча Іванова называць дурнем, купіў бы з дурнотнага па велічыні ганарару шыкоўны чорны капялюш і важна хадзіў бы ў ім па прасьпекце Скарыны – узад-уперад, узад-уперад; калі б я быў мужным, я б пайшоў на вайну і з яе вярнуўся, і паспрабаваў бы ўрэшце закрыць грудзьмі тую амбразуру, з якой так трапна і бязьлітасна б'е той, каго дзеля гэтага так безразважліва і нарадзіла калісьці маці, і, відаць, атрымаў бы ордэн, і не саромеўся б яго, і назваў бы дурнем Іванова Івана Іванавіча, і прыдбаў бы за генеральскую пенсію чорны шыкоўны капялюш, каб сфатаграфавалі ў ім на Рэспубліканскую дошку пашаны; калі б я быў хітрым, я б уладкаваўся на працу ў вінагарэлачны адзел магазіна «Акіян», пахнуў бы рыбай і адкалонам «Консул», пагаліў бы галаву, запісаўся б у гурток разьбы па дрэве і ўступіў бы ў Таварыства рашучай барацьбы з непрацоўнымі даходамі, і піў бы да ранку толькі з Іванам Іванавічам Івановым, нястомна адганяючы ад яго зялёных мух сваім шыкоўным чорным капелюшом; калі б я быў вар'ятам, дык адразу стаў бы старастам вар'ятні, паслухмяным і вельмі ініцыятыўным, і харчаваўся б свечасова і толькі па рацыёне, і павесіў бы гамак ля вакна з відам на неакрэсьленую вясну, і замест Ванегута з О'Генры чытаў бы толькі Праханава са Скобелевым, і вывучыў бы эсьперанта, і наладзіў бы зацятае ліставаньне з Гвадэлупай, і падараваў бы Іванову Івану Іванавічу (гары ён урэшце гарам!) свой чорны шыкоўны капялюш; калі б толькі я быў...

111

Спадары! (Добразычлівыя апладысьменты). Я доўга думаў перад тым, як выйсьці да вас. (Радасная і затоеная цішыня). Я доўга думаў... (Сьцішаныя воплескі, якія неўпрыкмет пераходзяць у зладжаную і ўрачыстую авацыю). А думаць, скажу я вам папросту, без мудраваньяў – гэта вам ня бульбу перабіраць... (Ажыўленьне і сьмех). Вы верыце мне?! (Шчасьлівы віск і грамавы ляскат у далоні). Дык вось, мае самавітыя (пранізьлівыя воклічы «Брава!»), зараз я змушаны вам давесці, што мне ўжо нішто не замінае менавіта сёньня (усхваляваная, прачулая цішыня) заявіць у поўны голас: «Як вы мне надакучылі! Як я вас ненавіджу!!!»

...
(Велічна і павольна сыходзіць немаведама куды, зьдзекліва бразнуўшы дзвьярыма).

(Цішыня, якую можна мацаць рукамі. Імгненная ўсеагульная спэрхласць. Смута і жалоба. Там-сям нясьмелы шэпт: «Дык што ж гэта, браточки?» Хтосьці ўсхліпвае, войкае і падае. Кагосьці кудысьці дзелавіта і мэтанакіравана пацягнулі, стоена і кваліфікавана сьціскаючы рукі і заціскаючы рот. Пахне экспрапрыяцыяй з пераразьмеркаваньнем. Імгненны енк, гайня і вэрхал. Зацьменьне. Заслона, невыразна перафарбаваная ў колеры нацыянальнага сьцягу невядомай пакуль дзяржавы...).

Дзякуй за ўвагу! У нас гэта заўжды з аншлагам. Сцэнар мы пішам разам. Іграем таксама. Мора задавальненьня. Прыходзьце яшчэ.

111

Я – чарнобылец. Яшчэ дакладней – перасяленец. Больш за дзесяць гадоў таму перавёз я з радыяцыйнай Веткі ў больш-менш бяспечны Менск усё сваё і ўсіх сваіх: сям’ю, думкі, жыцьцёвыя мэты і спадзяваньні, кніжкі, мары, хлусьню і праўду... Прайшло няшмат часу і я з жахам дацяміў, што забыўся ледзьве не на самае галоўнае: на круглы, вялікі (на палову сённяшняй маёй кватэры) дубовы родавы стол, саматужна зладжаны калісьці па бацькавым заказе захаватым веткаўскім цесьлям-стараверам. Яшчэ колькі гадоў таму за ім зьбіраліся на радзіме ўсе мае сваякі. І было ў гэтым штосьці велічнае і важнае, урачыстае і надзейнае, спакойнае і вясёлае... Як не хапае зараз гэткага грунтоўнага прыстасаваньня для ўзаемнай радасьці ад людскага жыцьця! Ці ж роўня яму хістка гарадскія кухонныя столікі! Мо таму і сьнедаем, абедаем ды вячэраем мы зараз похапкам, не ў адзін час, зрэдку бачым адзін аднаго, стараючыся кудысьці пасьпець, штосьці там камусьці даказаць, у чымсьці пераканаць, безразважліва марнуючы час на дробязі... Як не хапае гэткага ж стала не толькі маёй сям’і — усім насельнікам Беларусі. І абавязкова круглага. Каб не знайшлося зьнянацку ахвотніка прагна крыкнуць з прэзідыўмнага кута: «А давайце я буду адказаць за перамогі, а за паражэньні адкажаце вы!» І абавязкова вялікага, каб памясьціліся ўсе тутэйшыя, так кепска знаёмыя адзін з адным. Каб памясьціліся і падумалі пра адно, і памаўчалі пра адно, і зразумелі ўрэшце штосьці, і расплакаліся з гэтай нагоды разам, і з яе ж расьсьмяяліся... Але толькі разам... Не, сапраўды, трэба заказаць такі стол. Дубовы круглы і вялікі. Я нават ведаю аднаго зацятага, здатнага на гэта старавера з шыкоўнай барадой, які яшчэ не пасьпеў сьпіцца. Не, трэба!.. Яшчэ ня позна.

111

І калі пайшла ўжо такая гаворка паміж намі, беларусамі, пра нас, беларусаў, дык вось і такое бывае... Пяцікласніца, старанна адказваючы на пытаньні дамашняга заданьня па рускай мове, занатавала (сам сшытак бачыў!): «На кога хочу быць похожей? На В. В. Путина».

Наступствы доўгатэрміновай глыбокадумнай інтэграцыі, дзіцячая дурсавольства, сапраўды шчырае жаданьне чагосьці дамагчыся ў будучым дарослым жыцьці (і абавязкова ў межах хоць нейкай ды дзяржавы), інфантальны касмапалітызм, кепская, надта неэфектыўная праца тутэйшых піянерска-камсамольскіх арганізацыяў?

Ды якая ўрэшце розьніца! Галоўнае ў тым, што дзяўчынка гэтая, даруй ёй Божа, катэгарычна адмовілася быць падобнай на самую сябе. На гэтай беларускай зямлі і ў гэты зусім не беларускі час. Пакуль ці ўжо?

111

Ты памёр у 91-ым. Даруй, я так і не пасьпеў табе напісаць. Не пасьпеў пагаварыць у ахвотку, распытаць пра ўсё як след, проста разам пасядзець за чаркай. Камандзіроўкі, разьезды, клопаты, мітусьня. Даруй, усё гэта ўрэшце аказалася нікчэмным і дробязным, а хранічна не пасьпяваць за жыцьцём – стала маёй хваравітай уласьцівасьцю.

Паміраючы ў прапахлай лекамі анкалагічнай палаце, ты хваляваўся за тое, што адбываецца ў сьвеце. Карабах, Чачня, пераможны Ельцын і пераможаны Гарбачоў на крываваых рэштках перабудовы і чарговя зялёныя парасткі беларуска незалежнасьці... Я ведаю, як ты хваляваўся за мяне. Калі б ты пабачыў, бацька, што адбываецца наўкола зараз! Я, як і ты, хвалююся за сваіх сыноў, якія так і не пасьпелі зразумець, чаму Беларусь, у якой яны нарадзіліся і жывуць, так і ня здолела застацца Беларусьсю. Я не дакараю, бо, сапраўды, цяжка зразумець, чаму мы, прайшоўшы, здаецца, праз усе магчымыя і немагчымыя пакуты, так і не захацелі жыць па-людску.

Натуральна, ты быў меў рацыю: справа не ў грашах, а ў дабрыні. А яна, як і любы штучны тавар, каштуе ох як дорага. Бацька, я стараюся не страціць сябе, стараюся не рабіць зла іншым. Атрымліваецца не заўсёды... Ты мо не паверыш, але я, як і ты, стаў настаўнікам – родная мова з роднай літаратурай. Паміж урокамі і днямі стараюся застацца журналістам. Імкнуся пісаць праўду. І увогуле пасья сарака я амаль перастаў быць шалапутам. Не, паліць яшчэ ня кінуў, ня вельмі й паразумнеў, аднак захаваў амаль усіх сяброў і нават прыдбаў новых, ня горшых, чым тыя, з маленства.

На маленькім здымку, які я захаваў, ты, тагачасны, маладзейшы за мяне, сёньняшняга. І ў гэтым таксама твая бацькавая перавага. З неўтаймаванай пасмай, ударлявы, ты, узяўшыся ў бокі, адной нагой прыціскаеш да зямлі футбольны мяч і глядзіш ня мяне мяккімі вачыма: «Ну што, сын?» Даруй, я па-ранейшаму не люблю футбол, сваю любоў ты пасьпеў перадаць унукам. Так, зрэшты, і павінна быць. Даруй, што я калісьці не заўсёды разумеў цябе. Гэтаксама зараз ужо ня вельмі разумеюць мяне і мае сыны. Для ўсяго, як аказваецца, патрэбны час, і не заўжды ў гэты час уціскаецца нашае жыцьцё... Даруй...

111

Ох як не памыляліся колішнія мудрыя інквізітары: ня толькі вальна-думцаў трэба на вогнішчах зьнішчаць, але й іхнія кніжкі!

Нацыянальная літаратура XIX – пачатку XX стагоддзяў у межах сёньняшняй, няхай і «ўдасканаленай» рэформамі, школьнай праграмы робіць больш за ўсю нашую разам узятую апазіцыю. Не на пляцах і вуліцах, а ў аўдыторыях і класах. Кожны радок Каліноўскага, Багушэвіча, Ажэшкі, Цёткі, Багдановіча і маладога ненапалоханага пакуль «бэнэраўскага» Купалы гучыць і асэнсоўваецца зараз ня з меншай актуальнасьцю, чым калісьці. Не! Нават больш выразна і доказна! І па-ранейшаму заўжды знаходзіцца хтосьці, каму бракуе мужыцкай праўды, каму вузка, цесна,

мала, каму даспадобы вальналюбнае гучаньне дудкі, скрыпкі ды жалейкі, хто насуперак усяму вырашыў застацца на Беларусі беларусам.

111

Чым далей, тым горай... Вось яшчэ адна ня вельмі суцэпальная жыццёвая выснова: лёсы чалавечыя вырашаюць далёка не лепшыя ў маральных адносінах індывідуумы. Больш таго – горшыя з горшых. Галоўная іх зброя – хамства і недасьведчаная самаўпэўненасць. Вынік шчыраванняў – чужая кроў і чужы страх. Лепшыя па ўласным жаданні заўжды ўбаку ад глабальных палітычных справаў. Калектывізацыя з індустрыялізацыяй, пабудова рынкавага сацыялізму – гэта не для іх. Не па прычыне палахлівасці (гінучы усё роўна першыя), а з-за разуменьня абсурднасці любой таталітарнай сістэмы. Ім у цяжар ісыці па трупах, ім карціць трапляць у прэзідыумы і на фуршэты, дзе бясплатна раздаюць і беспадстаўна ўзнагароджваюць... Не, любую адказнасць усё роўна бяруць на сябе, хоць ні ў чым апрача гэтага не вінаватыя. Так іх калісьці выхавалі. Насуперак рэвалюцыям, савецкай ідэалогіі і маральнаму кодэксу будаўніка камунізму. Лепшыя ўсё адно бяруць адказнасць на сябе. Хоць і нявыгадна, хоць і небяспечна – для сябе, сем'яў і сяброў. Бяруць! Цішком, употай, каб, ня дай Бог, не паспачувалі сябры, каб не пашкадавалі жонкі і дзеці: маўляў, ну што ж ты – у агонь, вадку, сыцюжу, на чужыя штыхі; маўляў, няхай тыя, хто камандуе і накіроўвае, тыя, каму па высокай пасадзе бяз гэтага – ніяк. Але ўсё роўна бяруць і моўчкі цягнуць. Ды больш проста няма каму. Іх хутка прыбірае Бог. Інсульты, сардэчная недастатковасць, нервы... Прозьвішчаў іхніх амаль ніхто не памятае. Апрача хіба сяброў, жонак ды дзяцей. Яны паміраюць незаўважна. Але ў выніку натуральнага чалавечага адбору яны з кожным годам становяцца ўсё дабрэйшымі і дабрэйшымі. І больш рэдкімі. Так, кепскіх заўжды больш. Але калі колькасць пераважала над якасцю?! І толькі дзякуючы ім, нешматлікім, яшчэ весела сьвеціць сонейка, і ўслед за зімою – абавязкова вясна, і хтосьці яшчэ атрымлівае задавальненне ад чытаньня вершаў і іх складаньня, і дзесьці яшчэ любяць і кахаюць, а горшыя, як бы ні адмывалі рукі і якія б белыя адзеньні не прымервалі, заўжды будуць выдаваць менавіта на горшых. І няхай будзе так.

111

«Вунь крывадушнасці лязо ляжыць іржавае ў музеі...»

Пра што думаў Віктар Стрыжак, калі радкі гэтыя пісаў? На жаль, не спытаеш ужо...

Не ляжыць, Віця, не ляжыць пакуль тое лязо пад музейным шклом. Тое лязо, якім хтосьці вельмі знаны «перакрываў» калісьці «ЛіМ», пасьпешліва і ўпотай выдаляючы апендыксы ўласных выкрывальніцкіх опусаў-вынікаў нястомнай і добра аплочанай барацьбы з ворагамі беларускай дзяржаўнасці, якая (ці ж навіна!) з гідлівасцю кепскай мацыхі цуралася ўсяго нацыянальнага. Цураецца і зараз. Але лязо, Віця, заўжды нападгадове, іржавець яму яшчэ ня час. І хтосьці вельмі знаны, відаць, ужо зараз з небяспэкай паглядвае на падшыўкі «ЛіМу», «Польмя», «Маладосці» часінаў холдынгавага «процветания». І, натуральна, на старонках тых няўзброеным вокам заўважна, хто кум, хто сват, а хто чужынец... Ох і хутка пойдзе крэмаць тое лязо, хутка пойдзе танчыць па газетных ды часопісных старонках-палосах!

Беражыце пальцы, хлопцы!

